

**PROCESUL DE DEZVOLTARE A EDUCAȚIEI ȘI ARTEI INTERPRETATIVE
CORALE NAȚIONALE PE TERITORIUL REPUBLICII MOLDOVA:
RETROSPECTIVA SECOLULUI XIX — ÎNCEPUTUL SECOLULUI XX**

THE DEVELOPMENT PROCESS OF NATIONAL CHORAL EDUCATION AND
PERFORMING ART ON THE TERRITORY OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA.
RETROSPECTIVE OF THE 19TH — THE BEGINNING OF THE 20TH CENTURY

ANA ȘIMBARIOV¹,

doctor în studiul artelor, conferențiar universitar,
Academia de Muzică, Teatru și Arte Plastice
<https://orcid.org/0009-0004-4212-2230>

MIHAI MIHALAȘ²,

doctor în studiul artelor, asistent universitar,
Academia de Muzică, Teatru și Arte Plastice
<https://orcid.org/0000-0001-6530-402x>

CZU 784.087.68.37(478)

784.96(478)

DOI <https://doi.org/10.55383/iadc2023.02>

Acest articol prezintă o retrospectivă istorică a procesului de apariție și dezvoltare a educației muzicale și artei interpretative a colectivelor corale de toate vârstele de nivel amatoricesc și de studiu în perioada anilor 1812—1940. Sunt evidențiate principalele elemente ale procesului de dezvoltare a artei corale, precum formele și metodele de educație muzical-estetică la copii și prestațiile colectivelor corale de copii, de studiu și de amatori. De asemenea, sunt menționate câteva personalități marcante, dirijori și compozitori, a căror activitate a avut un rol important în procesul de dezvoltare a artei corale și interpretative pe teritoriul Republicii Moldova.

Cuvinte-cheie: artă interpretativă, artă muzicală, cor de copii, cor de studiu, dirijor de cor, educație corală, organizare corală

This article presents a historical retrospective of the process of emergence and development of musical education and interpretative art of choral collectives of all ages at amateur and study level during the years 1812—1940. The main elements of the development process of choral art are highlighted, such as the forms and methods of musical-aesthetic education of children and students, the performances of choral collectives of children, students and amateurs. Also there are mentioned some outstanding personalities, conductors and composers whose activity had an important role in the development process of choral and interpretive art on the territory of the Republic of Moldova.

Keywords: interpretative art, musical art, children's choir, study choir, choir conductor, choral education, choral organization

Introducere

Începutul secolului XIX aduce în arta corală din Basarabia o influență majoră a stilului și pedagogiei vocale specifică Imperiului Țarist. Ideile fundamentale ale educației vocale, care sunt relevante și astăzi, au fost expuse în scrierile marilor compozitori și pedagogi ruși M. Glinka și A. Varlamov, ale căror lucrări au fost recunoscute în prima jumătate a secolului XIX. Sfaturile acestor compozitori, adresate profesorilor de canto, erau aplicate în practică atât de profesorii de canto coral cât și de dirijorii de cor. De altfel, cei mai de vază autori ai diferitelor materiale didactice cu referire la cântul coral au fost, în special, dirijori de cor cu un stagiul de practică imens. Sfaturile și recomandările acestor dirijori se bazează pe experiența personală îndelungată care a adus rezultate pozitive. Printre aceștia se numără maeștrii proeminenți G. Lomakin, N. Afanasiev, A. Rojnov, N. Brianskii, A. Kastorskii și alții, dirijori care au devenit celebri în a doua jumătate a secolului XIX.

1 E-mail: simbariovana@mail.ru

2 E-mail: mihalasmm@gmail.com

Dezvoltarea artei corale în Imperiul Țarist

La elaborarea teoriei și metodicii studierii cântului coral au contribuit și unii din cei mai de vază muzicieni activiști ai Imperiului Rus — V. Odoevskii, A. Serov, N. Rimski-Korsakov, A. Kastalskii. Lucrarea didactică Подробная программа регентского класса Придворной певческой капеллы (Programa detaliată a clasei de dirijat a capelei de cântăreți de pe lângă Curte), elaborată de N. Rimski-Korsakov în 1884 în timpul activității sale în capelă, avea o importanță deosebită pentru practica corală. Această lucrare includea definiții generale și clare, sistematizate, care conturau cercul de cunoștințe și abilități pe care trebuia să le posede un dirijor de cor.

Veriga principală a educației muzicale de masă de la începutul secolului XX în Rusia Țaristă o constituiau cursurile gratuite de cântare corală, precum și cursurile de pe lângă instituțiile de educație muzicală, care aveau sarcina de a educa și forma profesori de cânt. Una dintre primele școli muzicale gratuite a fost deschisă de către M. Balakirev și A. Lomakin. „Concertele organizate de Școala muzicală gratuită condusă de M.A. Balakirev au avut o mare importanță în educația muzicală, fiind centrul propagandei muzicii clasice rusești, dezvoltând cultura corală națională a Rusiei” [1 p. 7]. În școli, gimnazii și instituții superioare activau maeștri ai artei corale, precum M.G. Klimov, N.M. Danilin, P.G. Cesnokov, A.V. Nikolski, Victor și Vasilii Kalinnikov, care considerau arta atât ca un mijloc de educație cât și ca o parte organică a educației, în general. Scopul lor era să educe nu doar pentru artă, ci și cu ajutorul artei. Lucrarea didactică Хор и управление им [2] de P.G. Cesnokov este și până azi una fundamentală pentru dirijorii de cor din Republica Moldova.

Dezvoltarea artei corale în Basarabia

Secolul XIX în istoria Basarabiei a fost marcat, în primul rând, de intensificarea relațiilor moldo-ruse, ca rezultat al anexării Basarabiei la Imperiul Țarist în 1812. Acest lucru s-a manifestat în toate domeniile, inclusiv în sfera culturii. Mulți dintre tinerii care au decis să studieze muzica au preferat să-și continue studiile la instituțiile de învățământ muzical superior din orașele mari — Moscova, Sankt-Petersburg sau Kiev, fapt menționat și în palmaresul de creație al acestora: K. Romanova, K. Zlatova, L. Lipkovskaia, E. Lucezarskaia, G. Afanasiu, N. Nagacevschi, M. Pester, A. Antonovski, S. Zlatova etc. Revenind în patrie (Basarabia), ei au aplicat în practică cunoștințele acumulate de la profesorii cu renume din Rusia și Ucraina.

În prima jumătate a secolului XIX arta muzicală laică din Basarabia a existat sub forme tipice de grupuri de muzicieni pe lângă conacele moșierilor, după cum aflăm din scrierile lui E. Nagacevschi, care menționează: „Primul cor laic de tip european organizat pe teritoriul Moldovei este considerată capela principelui G.A. Potiomkin..., la moșia sa de pe țărmul Mării Negre (în 1786)” [3 p. 497]. Acest cor laic conviețuia în strânsă legătură cu arta populară. Urmând tradițiile străvechi, majoritatea proprietarilor de pământ aveau orchestre de moșie (private).

Cât despre interpretarea corală, până în anii '80 ai secolului XIX, cântarea pe mai multe voci s-a dezvoltat cu precădere în biserică și în diverse instituții de învățământ religios. În acest sens, T. Danița specifică: „În anul 1810 în Catedrala din Chișinău exista un cor bisericesc, dar primul cor de studiu a fost Corul Seminarului Teologic din Chișinău, înființat în 1813 cu eforturile Mitropolitului Basarabiei, Gavriil Bănulescu-Bodoni. În plus, prima instituție de învățământ din Basarabia a devenit propagatorul cântului coral bisericesc și a artei muzicale în general” [4 p. 9].

În cartea lui G. Ciaicovschi-Mereșanu, *Învățământul muzical din Moldova (de la origini până la sfârșitul secolului XX)* [5], găsim informații că în anii '60 ai secolului XIX, interesul pentru creația corală crește semnificativ și se răspândește nu numai în Chișinău, dar și la periferiile Basarabiei. Apar noi școli bisericești, inclusiv la Ismail și Edineț, iar mai târziu și în unele sate. De asemenea, trebuie remarcat faptul că în aceste instituții de învățământ cântul coral era o materie obligatorie.

O contribuție semnificativă în educația muzicală a copiilor a avut-o V. Gutor, fondatorul primelor școli de muzică din Chișinău, violoncelist, critic muzical, autor a numeroase metodologii și articole.

Activitatea lui V. Gutor este relatată în studiul lui B. Kotlearov, *О скрипичной культуре в Молдове* [6], în care se remarcă că datorită lui V. Gutor în viața muzicală a regiunii s-au conturat noi tendințe fundamentale, precum profesionalizarea culturii muzicale. Primul pas important în acest proces a fost deschiderea, în 1899, a filialei Societății Muzicale Ruse la Chișinău. La scurt timp, pe lângă această societate s-au format clase muzicale, iar mai târziu acestea s-au reformat într-o școală de muzică. Un rol activ în organizarea școlii l-au avut compozitorul de origine rusă V. Rebikov și violoncelistul V. Gutor. Printre primii absolvenți ai școlii muzicale se numără remarcabilul compozitor și dirijor de cor M. Berezovschi. Muzicologul E. Nagacevschi a adus un omagiu activității muzicale și pedagogice a lui M. Berezovschi în monografia *Mihail Berezovschi — dirijor de cor și compozitor* [7].

Printre corurile de pe lângă instituțiile de învățământ religios care aveau o activitate artistică constantă se numără: Corul Seminarului Teologic, Corul Școlii de Cântăreți, care au activat în perioada anilor 1889—1944, și Corul de Fete al Școlii Eparhiale, condus în decursul anilor de adevărații cunoscători ai cântării corale bisericești și excelenții dirijori M. Berezovschi, Al. Cristea, A. Iakovlev, V. Govorov, V. Orlov.

Din scrierile lui A. Boldur despre *Conservatorul Municipal*, aflăm informații generale despre situația cultural-muzicală din Basarabia în sec. XIX — primii ani ai sec. XX. Însă, după părerea noastră, una dintre cele mai importante lucrări practico-teoretice care se referă atât la activitatea corală în țara noastră cât și la procedeele și principiile de lucru cu corurile, inclusiv cu cele de copii, este *Tratatul de cânt și dirijat coral*, publicat în două volume de muzicologul și dirijorul român D.D. Botez. Primul volum al acestei lucrări este destinat în întregime organizării și lucrului practic cu corul.

Arta corală din Basarabia în prima jumătate a sec. XX

Perioada anilor 1918—1940 este una dintre cele mai complexe și controversate etape din istoria Basarabiei. Mult timp în scrierile din perioada sovietică a figurat afirmația că „viața economică și culturală a regiunii a ajuns în declin din cauza politicii reacționare a ocupanților români” [8 p. 16]. Bineînțeles, această părere nu este întâmplătoare, însă necesită anumite ajustări. Deși guvernul României Mari nu a satisfăcut întotdeauna pe deplin nevoile spirituale și culturale ale basarabenilor, în perioada dată, pe acest teritoriu au funcționat, totuși, câteva instituții de învățământ cu profil muzical: școală muzicală, trei conservatoare. De rând cu acestea, au fost deschise și câteva cursuri de muzică. În 1923 a fost organizată Societatea Filarmonică și s-au produs câteva încercări de creare a unui teatru de operă.

În a doua jumătate a anilor 1930 situația a devenit și mai complicată din cauza impactului crizei economice în țările capitaliste europene, care a afectat și România, în urma căruia guvernul a fost nevoit să reducă cheltuielile destinate domeniului culturii, mai ales în provincii. Dar, în pofida tuturor dificultăților, numeroase personalități culturale din Basarabia au făcut tot posibilul pentru dezvoltarea vieții cultural-spirituale a regiunii.

Este de remarcat faptul că și înainte de 1940 în Chișinău activa o pleiadă de compozitori de origine basarabeană. În acest sens, putem menționa activitatea lui S. Șapiro, care a depus o muncă asiduă în domeniul organizării corurilor de copii, fiind și printre primii autori de muzică corală pentru copii. În 1940—1941, Șapiro a condus primul cor de copii al Palatului Pionierilor din Chișinău.

De asemenea, trebuie să amintim aici și de compozitorul basarabean P. Șerban, personalitate marcantă, care a adus o contribuție semnificativă la procesul de dezvoltare a educației muzical-corale pentru copii din Moldova postbelică, atât ca dirijor de cor cât și ca autor a numeroase aranjamente și cântece pentru copii.

Perioada anilor 1918—1940 din viața muzicală a RASSM (RMN — Republica Moldovenească Nistreană) este încă puțin studiată. Totuși, și în stânga Nistrului au fost anumite procese pozitive în dezvoltarea culturii muzicale. În articolul *Из истории музыкального строительства в Левобережной Молдове в первые годы советской власти (1920—1924 гг.)*, O. Gorianskaia oferă materiale documentare despre viața muzicală din acele timpuri, în care se remarcă: „Printre primele directive ale or-

ganelor sovietice de conducere... a fost mobilizarea tuturor cetățenilor alfabetizați (inițiați) în vederea organizării și desfășurării activităților culturale și educaționale..., au fost organizate numeroase cercuri, coruri și teatre de amatori” [9 p. 118]. Instrucțiunile oficiale ale conducerii prevedeau organizarea masivă a cercurilor artistice într-un timp record. Conform datelor sectorului artistic al guberniei, deja la 1 martie 1921 existau 172 de cercuri artistice corale și orchestrale și 11 studiouri; iar până la 1 ianuarie 1922 numărul cercurilor muzicale de amatori au crescut la 277, de studiouri — până la 22” [10 p. 128]. Tot aici, O. Gorianskaia relatează următoarele: „În gubernie, deja în 1920, au fost introduse elemente de pregătire muzicală în sistemul de învățământ general. În raionul Tiraspol, în așa-zisa Școala normală de muncă (Нормальная трудовая школа), erau asigurate zilnic lecții de muzică cu includerea în program a subiectelor de teorie muzicală” [10 p. 123]. Astfel, în anii douăzeci ai secolului trecut, în RASSM începe o mișcare de inițiere și educare muzicală a maselor. O atenție sporită era acordată colectivelor corale de amatori. Numărul acestor colective artistice a crescut semnificativ, organizându-se pe lângă întreprinderi și gospodării colective și în instituții de învățământ. În procesul interpretativ erau antrenați, practic, toți angajații care aveau tangențe cu arta muzicală: profesori, medici, muncitori, studenți și școlari. Deseori, se organizau festivități de interpretare în masă, olimpiade corale, festivaluri unionale de amatori susținute de sindicate, care includeau un număr semnificativ de participanți. În sistemul de învățământ general cântul coral a rămas pentru mult timp, probabil, singura formă de educație muzicală a elevilor.

În anii 1940, după reunirea RASSM cu Basarabia și formarea Republicii Sovietice Socialiste Moldovenești, atât la Chișinău cât și în alte orașe au apărut case și palate ale pionerilor. Compozitoarea Iulia Țibulschi povestește despre deschiderea primului Palat al Pionerilor din orașul Leova în anul 1944. Fiind abia la vârsta de unsprezece ani, Iulia a reușit să organizeze un cerc de desen, cânta în cor și conducea un ansamblu vocal din patru persoane, cu care interpreta cântece solo, acompaniindu-se la chitară, pentru care ea scria textul și muzica.

Concluzii

Făcând o retrospectivă a dezvoltării artei corale pe parcursul sec. XIX și începutul sec. XX, putem remarca că această perioadă istorică a fost marcată de un interes continuu pentru muzica corală, interpretarea cântului în masă, performanța și — ceea ce este deosebit de valoros pentru studiul nostru — educația corală. Prin urmare, putem remarca rolul excepțional al educației artistice în evoluția culturii muzicale naționale și, în special, a artei corale, precum și contribuția personalităților marcante din viața culturală a Basarabiei la dezvoltarea unuia din domeniile cele mai apreciate ale artei muzicale — cântul coral.

Referințe bibliografice

1. ВЯЗЬМИН, Ю.Н. История развития музыкального образования в России XIX — начала XX вв. В: *Вестник Оренбургского Государственного Университета*. 2018, № 6 (218), с. 6-11. ISBN 978-5-7410-1460-8.
2. ЧЕШОКОВ, П. *Хор и управление им*. Москва: Музгиз, 1952.
3. NAGACEVSCHI, E. Evoluția artei corale naționale în secolul al XX-lea. In: *Arta muzicală din Republica Moldova: Istorie și modernitate*. Chișinău: Grafema Libris, 2009. ISBN 978-9975-52-046-1.
4. DANIȚĂ, T. *Arta de interpretare corală în Basarabia în proces de devenire (sf. sec. XIX — înc. sec. XX)*: autoref. tz. doc. în studiul artelor. Chișinău, 2007.
5. CIAICOVSCHI-MEREȘANU, G. *Învățământul muzical din Moldova (de la origini până la sfârșitul secolului XX)*. Chișinău: Grafema Libris, 2005. ISBN 9975-9899-9-0.
6. КОТЛЯРОВ, Б. *О скрипичной культуре в Молдове*. Кишинев: Госиздат Молдавии, 1955.
7. NAGACEVSCHI, E. *Mihail Berezovschi — dirijor de cor și compozitor*. Chișinău: Epigraf, 2002. ISBN 9975-903-58-4.
8. КОЧАРОВА, Г. *Злата Ткач: судьба и творчество*. Кишинев: Pontos, 2000. ISBN 9975-838-11-6.
9. ГОРЯНСКАЯ, О. Из истории музыкального строительства в Левобережной Молдове в первые годы Советской власти (1920—1924 гг.). В: *Музыка в Молдове: вопросы истории и теории*. Кишинев: Штиинца, 1991, с. 114-144. ISBN 5-376-00926-2.
10. ГОРЯНСКАЯ, О., ЖОСУЛ, В. Культурная жизнь Тирасполя в 1919 году: (хроника событий). В: *Музыка в Молдове: вопросы истории и теории*. Кишинев: Штиинца, 1991, с. 144-153. ISBN 5-376-00926-2.